

Bede Nóra – Both Éva

Terepmódszertan

– elmélet és gyakorlat

Kevés olyan szakterület van ma Magyarországon, amit nemzeti közmegegyezés övez. Ezek közé tartozik a gyermekvédelem. A gyermekek védelmét, támogatását, fejlesztését minden felelős ember nemcsak a jelen sürgető feladatának, hanem egyben a jövőbe történő legfontosabb befektetésnek is tekinti. A prioritásokat, a fejlesztés szempontjait illetően különbözőek az álláspontok, a vélemények és a javaslatok. A megközelítések sokfélesége és a feladatok számszága ellenére azonban a feladat mégis egyértelmű: a gyermekvédelmet az elért eredményekre építve meg kell újítani, a kor követelményeit figyelembe véve fejleszteni kell.

A fejlesztés lehetséges dimenziói

Amikor a gyermekvédelemről mint önálló szakmáról beszélünk, rendszerint hangsúlyozzuk, hogy egyes területeinek saját módszertana is van. Az interdiszciplináris megközelítés, jelleg (pedagógia, jog, szociális munka, szociálpolitika, pszichológia, szociológia) nem mond ellent annak a törekvésnek, hogy e tevékenység művelői célként fogalmazzák meg egy egységes gyermekvédelmi szakma, illetve gyermekvédelmi módszertan kialakítását.

A gyermekvédelem fejlődésének három meghatározó dimenzióját érdemes megkülönböztetni, ezek a következők: a jogszabályi háttér fejlődése, a szakmaépítés és az intézményrendszer fejlesztése (Szikulai 2007). Nem kétséges, hogy a gyermekvédelmi törvény erős jogszabályi alapot teremtett mind a szakmafejlesztéshez, mind a rendszer szükséges átalakításához. A törvény hatálybalépését követő években (2002-ig) a gyermekvédelmi rendszer fejlesztése állt a középpontban, a szakmafejlesztési törekvések csak ezt követően, kissé megkésve, a gyermekvédelmi törvény bevezetését követő bő egy évtized után erősödtek fel. Nyilvánvaló, hogy a fejlődés-fejlesztés említett dimenziói nem választhatók el élesen egymástól,

hiszen az (intézmény)rendszer fejlesztése erősen hat a szakmai tartalmakra, a szakmafejlesztés pedig változásokat indukál a rendszerben. Azt is le kell szögezni, hogy a rendszer fejlesztése csak a vonatkozó jogszabályi keretek által meghatározottan és a szakmai szabályokkal összhangban történhet. A szakmai szabályozók kidolgozásakor jogszabálymódosítások merülnek fel, kötelező érvényű szakmai sztenderdek és protokollok bevezetésére pedig csak a jelenlegi jogszabályok megváltoztatásával kerülhet sor.

Összegezve tehát, a szakmafejlesztéshez, az egységes gyermekvédelmi szakma és gyermekvédelmi módszertan kialakításához a gyermekvédelem szakmai tartalmainak, módszereinek szisztematikus, részletes és színvonalas kidolgozására van szükség, s e folyamatnak összhangban kell lennie a rendszerfejlesztéssel és a jogszabályi változásokkal. 2011 őszén a gyermekvédelem átalakítása – összhangban a teljes szociális védelmi rendszer átalakításával (Nemzeti Szociálpolitikai Koncepció 2011–2020) – napirenden van. Az NSZK javaslatot tesz a szociális (ideértve a gyermekjóléti és gyermekvédelmi rendszereket is) védelmi rendszer pénzügyi, természetbeni és szolgáltatási ellátórendszerére vonatkozó új strukturális, szabályozási, finanszírozási és igazgatási keretre. A gyermekvédelmet a szociális védelmi rendszer részeként tételező jövőbeni tervek különös jelentőséget adnak a gyermekvédelmi szakmafejlesztési erőfeszítéseknek. Meglátásunk szerint ebben a keretben a jelenleg gyermekvédelmi módszertani munkát művelő szakemberek felelőssége is megnövekedett. A gyermekvédelmi módszertani tevékenységben a „gyermekvédelmi valóság” megismerését és kutatását, a problémák feltárását, új javaslatok megfogalmazását, a szakmai szabályok rendszerének megalkotását és alkalmazását tartjuk meghatározónak. Alapvetőnek gondoljuk, hogy a rendszer- és szakmafejlesztés, átalakítás mindenkor helyzet- és szükségletfelmérésre, a terepekkel/helyi szakemberekkel való szoros együttműködésre és lehetőség

szerint a kliensek – elsősorban a gyerekek és a szülők – aktív részvételére épüljön. Úgy véljük, kiemelkedően fontos szerepe van a gyermekvédelmi módszertannal foglalkozóknak abban, hogy a jövőbeli átalakítások megalapozottan történjenek, a változások menedzselése sikeres legyen, a vizs-
szacsatolások megtörténjenek, a szolgáltatások, ellátások folyamatosak legyenek, a gyermeki jogok és érdekek érvényesüljenek.

A gyermekvédelmi szakma elmélete és gyakorlata a módszertani tevékenység során a gyermekvédelem szakmai-módszertani kérdéseinek vizsgálatakor kerül középpontba, azok után, hogy sikerült feltárni az emberi, társadalmi környezetben ható és ellenható tényezőket. Az elmélet és gyakorlat összefüggése a terepmódszertanok működése során azt is jelenti, hogy a feltáró kutatások, elemzések során a terepről érkező információk jelentős mértékben a gyermekvédelmi szakma kompetenciáján kívül esnek, és tágabb társadalmi összefüggések mentén írhatók le. Lényeges tehát szem előtt tartani a gyermekvédelmi módszertani tevékenység képességét arra, hogy társadalmi beágyazottsága révén egy sor jelenséget azonosítson, de a válaszok, a megoldási módok nem a gyermekvédelem, és nem a gyermekvédelmi módszertan körében találhatók meg, illetve – mint később látni fogjuk – határterületi kérdésekről, átfedésekről kell szólni. A terepmódszertan ilyen esetekben segíthet a kompetenciahatárok kijelölésében, illetve az adott helyzet értékelésében és a társszakmákkal való együttműködés, elemzés elvégzésében is.

Elmélet és empiria viszonya a nemzetközi szakirodalomban

Sokat segíthet munkánkban az a körülmény, hogy az utóbbi években élénk érdeklődés övezi az empiria és elmélet viszonyát, s jelentős eredmények születtek az erről folyó nemzetközi kutatásokban. Módszertani megközelítésünk egyik kiindulópontjaként a Feischmidt Margit (2011) által kínált logikai megközelítést választottuk. Az empirikus társadalomkutatás célja a társadalmi jelenségek leírása, jelentéseik és törvényszerűségeik értelmezése. Az elmélet és empiria viszonya kétféle logikát követhet: lehet deduktív, amikor a kutatás a formális elméletekből indul ki, és az ezekből levezett hipotézisek empirikus tesztelésén keresztül erősíti meg,

alakítja át vagy veti el az elméletet; vagy az induktív logikát, amikor a vizsgált jelenség empirikus megfigyelése a kiindulópont, és ennek elemzése nyomán jut el a kutató az összefüggések felismeréséhez, az elméleti konklúziók megfogalmazásához.

Megítélésünk szerint sokkal inkább ki-
egészíti, mintsem cáfolja ezt a megközelítést az a Lewin (1972, id. Feischmidt 2011) nevéhez és követőiehez kötött felfogás, amely a társadalomtudományok fenomenológiai, illetve hermeneutikai fordulata utáni ismeretelméletre és kvalitatív módszertanra épít, s amely lényegét tekintve fel kívánja számolni a fenti dichotómiát. Ezen elmélet hívei azt vallják, hogy az egy helyre és adott időpontra jellemző jelenségek leírására éppúgy szükség van, mint az ezekből kiinduló, ezeken nyugvó általánosabb érvényű értelmezések, állítások megfogalmazására. A hermeneutikai esetrekonstrukció nem az egyes esetek számszerű összevetésén keresztül jut általános megállapításokra, hanem az egyes eseteken belüli strukturális összefüggések alapján. Ismertek olyan elméletek is, amelyek több, kisszámú eset összehasonlító elemzéséből indulnak ki, s a formális elméletektől eltérően közel maradnak a vizsgált és leírt valósághoz. Szokás ezt a megközelítést mezzo elméletnek, vagy középszintű elméletnek is hívni, hiszen érvényességi köre szükségszerűen szűkebb, mint az általánosabb elméleteké.

Megtermékenyítő az, amit az ún. helyi elméletek (*local multi-scale theory*) képviselői ebben a tárgyban mondanak. Ők az elméleteket némiképpen háttérbe szorítják, hogy azok ne közvetlenül irányítsák a problémák megnevezését és értelmezését, mert új felismerések csak akkor születnek, ha a megismerés a terepről/terepből indul ki, és az empiriára alapoz.

Munkánk során találkoztunk olyanokkal, akik a *kvalitatív teoretizálás* gyűjtőnévvel illették azokat a stratégiákat, amelyek a kvalitatív módszerekkel végzett adatfelvétel, az összehasonlító elemzés és a társadalomtudományos elméletalkotás összekapcsolására törekcsenek.

Kvalitatív kutatók számára aligha teljesíthető feltételt szabnak a *megalapozott elmélet* (*grounded theory*) megalkotói, amikor azt a célt fogalmazzák meg, hogy amennyire csak lehet, tekintsenek el a korábbi ismereteiken alapuló elméleti feltevéseiktől. Az elmélet akkor jelenik meg, akkor érvényes, ha megalapozott, vagyis konkrét empirikus kutatásokból indul ki, és azok következetes elemzésére épül.

Hasonlóképpen vélekedik Glaser és Strauss (1967, id. Feischmidt 2011), ők elsősorban az elemzésben látták a kulcsát annak, hogy az empiriából kiindulva érvényes elméleti értelmezéseket, illetve magyarázatokat adjanak. Abban azonban joggal kételkednek, hogy a kutató el tudja felejtetni azokat az előzetes ismereteit, amelyek a kutatás témájában való elméleti tájékozódását már korábban meghatározták. Következtetésükkel egyet lehet érteni, miszerint a kutatóknak vannak előfeltevései, de arra kell törekedni, hogy azok a terepmunkát és az adatfeldolgozást ne befolyásolják.

A mindennapi munka eredményességének egyik alapfeltétele, hogy élő kapcsolat legyen az elmélet és a gyakorlat között. Emerson és követői ezt a szigorúan induktív és a szigorúan deduktív logika alternatívájaként fogalmazták meg (Emerson 2001, id. Feischmidt 2011). Ebbe a kapcsolatba az is beletartozik, hogy a kiindulásnál jelen levő elméleti feltételezéseket a megfigyelés tapasztalatait felhasználva munkánk során többször korrigáljuk, módosítjuk. Fontos az is, hogy ne csak az általános elmélet és az empiria között teremtsünk kapcsolatot, hanem más hasonló esetekkel, más tapasztalásokkal is, hiszen az ezekkel való összehasonlítás az elméletalkotás egyik fontos forrása. Az összehasonlítás során felismert hasonlóságok és különbségek nemcsak egy jelenség mélyebb megértését szolgálják, de alkalmassá tesznek arra is, hogy a jelenséget különböző társadalmi, gazdasági viszonyok között is értelmezhesük.

Nem híve a kutatói amnéziának Michael Burrawoy (1991, id. Feischmidt 2011) sem, aki a maga módszerét kibővített esettanulmányának (*extended case method*) nevezi. A kutatás tárgyában már meglévő elméleteket szerinte is felesleges háttérbe szorítani vagy elfelejtetni, hiszen éppen a korábbi elméletekben, értelmezésekben felfedezett ellentmondások, hibák, hiányosságok lehetnek egy újabb kutatás legfontosabb iránymutatói, motivációi.

Külön említést érdemel az a tény, amivel gyakorlati és elméleti munkánk során többször találkozunk: az esettanulmány-módszer egyszerre szolgálhatja a konkrét helyekhez köthető problémák alaposabb megismerését, valamint korábbi nézeteink, elméleteink kritikai ellenőrzését, felülvizsgálatát. Ide kapcsolódik az a lehetőség is, amiről globális és lokális összefüggésben George Marcus ír (Marcus 1981, id. Feischmidt 2011). Mind az elméletalkotás, mind pedig az összehasonlítás

szempontjából érdekes és hasznos, ha ugyanazon jelenségről egyszerre több helyen folyik összehangolt kutatás, amelyeket összevetve alaposabb tudásra tehetünk szert akár az átfogó problémáról, akár pedig annak helyi változatairól. Marcus a módszert a globális-lokális összevetésre alapozta, és többterepű etnográfia – *multi-sited ethnography* – néven tette ismertté.

Tovább lépve az elméletalkotás hogyanjainak a megfigyelésében, konszenzusos kiindulópontnak tekinthető, hogy az új ötletek és az eredeti elméleti meglátások az empiriából jönnek. Van olyan feltételezés, amely szerint jó analitikus érzékre, elméleti érzékenységre van szükség ahhoz, hogy a terepen vagy a terepmunka adatai között érdekes gondolatokra találjunk, vagy segítségükkel új összefüggések felismerésére jussunk. Ez a felismerő képesség fejleszthető, részben a módszertani oktatással, részben pedig önfejlesztéssel, olvasással. Az új elméletek létrehozásának, a helyes értelmezésnek a lényege a jó kérdés. A kvalitatív adatokkal dolgozó kutatónak három forrásból származhatnak a kérdései: a hasonlóságok felismeréséből; a különbségek feltárásából és az elemzés során kapott típusok új variációjának felismeréséből.

Az analitikus indukciót gyakran tekintik módszertani ideálnak. Ez egy olyan kvalitatív technika, amely a valóság megfigyelésére és az így nyert adatok aprólékos elemzésre épül. A megalapozott elmélet (*grounded theory*) az empirikus kutatás (adatfelvétel) és a jelenségek átfogó magyarázata közötti szakadékot próbálja áthidalni. A megalapozott elmélet olyan technikákat fogalmaz meg és szervez rendszerbe, amelyek korábban implicit módon már benne voltak a kvalitatív vagy szöveges adatok kezelésében és elemzésében, de explicit integrálásuk semmiképp sem volt követendő követelmény. (Az Anselm Strauss és Barney Glaser által 1967-ben megfogalmazott módszer elméleti alapjai az amerikai pragmatikus filozófián és a szimbolikus interakcionizmuson nyugszanak, azaz a kvalitatív módszereknek a Chicagói Iskola első nemzedékétől kapott tradícióját elevenítik fel – bővebben idézi Feischmidt 2011.)

Összegezve, a grounded theory azon a feltételezésen alapul, hogy az általánosság különböző szintjein megfogalmazott értelmezések fontosak a társadalmi jelenségek mélyebb megértéséhez, de arra is figyelni kell, hogy ezek ne szakadjanak el a cselekvések és jelenségek helyi értelmezéseitől.

Király Dorka

A nyilvánosság, a közélet és a politika jelenségeinek kutatása során manapság egyre fontosabbnak és ígéretesebbnek tűnik magának a diskurzusnak, a nyilvános beszéd sajátos és autonóm halmazainak a vizsgálata.

A diskurzusoknak a társadalmi viszonyok, mindenekelőtt a hatalmi viszonyok elrendezésében játszott szerepe Michel Foucault életművében válik központi fontosságúvá. A következőkben Glózer Rita (2011) szakirodalmi áttekintésének fonalát követjük, aki kiemeli, hogy Foucault teoretikus jellegű írásaiban a hatalom sajátosan decentralizált társadalmi jelenség. Lett légyen az bármilyen hatalom, helye a társadalomban, a szervezetekben sem nem centrális, sem nem hierarchikusan fölérendelt: létmódja a diszperzió, a társadalom különféle intézményeiben való szétterjedés. Megoszlása hálózatszerű, egy társadalmi háló csomópontjain keresztül áramlik, cirkulál folytonosan. Az egyén és a hatalom viszonyát a szubjektumnak ebben a hálózatban aktuálisan elfoglalt helye határozza meg: ettől függően gyakorolja vagy szenved el a hatalom valamely formáját.

A hatalom egyik legfontosabb megtestesítője, az érte folyó harc színtere és tárgya a diskurzus, a különféle szövegek társadalmi méretű előállítás, kiválogatása, ellenőrzése, elosztása. A szövegek és általuk a tudás kontrollált előállításának és elosztásának eme rendszerét tilalmak, a ritkítás és ellenőrzés különféle eljárásai szabályozzák. Ilyen eljárásnak tekinti Foucault például a kizárás gyakorlatát, mely különféle tilalmakban, a megosztás és elutasítás formáiban, az igaz és a hamis szembeállításában valósul meg. Ezek kizáró rendszerekként kívülről hatnak a diskurzusra. Maguk a diskurzusok is ellenőrzik önmagukat, s ebben a diskurzus szintkülönbségeit jelző kommentár, a szerző (mint „a diskurzus csoportosításának elve”) és a diszciplína („a diskurzus termelését ellenőrző elv”) játszik fontos szerepet. A diskurzusok alkalmazását, társadalmi működését különféle szabályok, szertartások, a diskurzusokhoz rendelt kizárólagos diskurzustársaságok ellenőrzik. A foucault-i koncepció a társadalmi beszédnek olyan autonóm halmazait körvonalazza, melyek sajátos belső szabályok szerint jönnek létre és működnek, időnként keresztsbe metszve más – diszciplináris, intézményes, nyelvi, tudásbeli – struktúrákat. Olyan realitásról van szó,

melyben szétválaszthatatlanul egybeolvad a beszélő alany; a diskurzus tárgya, amelyről a beszéd folyik; és a tudás, mely a diskurzusban megfogalmazódik (Szabó 1998b, 212, id. Glózer 2011). A tudás nem előzetesen adottként kerül a diskurzusba, hanem működése során aktuálisan keletkezik, ezért nem egyéni teljesítmény, nem kötődik szubjektumhoz. „A diskurzust nem kell feloldani előzetes jelentések terében; ne gondoljuk, hogy a világ olvasható arccal fordul felénk, amelyet csupán meg kell fejtenünk; a világ nem tudatunk cin-kosa; a diskurzus előtt nincs prediskurzív gondviselés, amely a világot kedvünk szerint valóvá alakítaná”. (Foucault 1998, 65, id. Glózer 2011)

A foucault-i hatalomfelfogás nem egy merev építményt tételez; a tudás forrása a társadalom jelentésekből és értelmezésekből szerveződő valósága, melyben a tudás keletkezését nem intézmények vagy külső kritériumok szabályozzák, hanem maga a diskurzus.

A gyermekvédelmi módszertani munkamegosztás

A legtömörebben és legérzékletesebben a következő összefoglalás világít rá a módszertani és az intézményi munka kapcsolódási pontjaira. „A módszertani munka tehát a gyermekvédelmi intézményrendszer közös feladata, aminek egymásra épülő szakaszai vannak, és ezeken belül a módszertani tevékenység többféle munkaformában valósul meg. Ez azt is jelenti, hogy a módszertani tevékenységnek is különböző szintjei vannak, így a módszertani feladatellátás során négy szintet különböztetünk meg: 1. A módszertani intézmények feladatellátásának szintje. 2. A módszertani intézmények együttműködésének szintje. 3. A módszertani intézmény és az országos módszertani intézet együttműködésének szintje. 4. Az országos módszertani intézet feladatellátásának szintje”. (Hajnal–Sidlovics–Szikulai 2010, 2) A gyermekvédelmi módszertani munkamegosztás szintjei közötti együttműködés a korábban kifejtett foucault-i koncepcióhoz közelít, amikor kimondja: „a közös cél a problémamegoldás elérésére irányuló együttes tevékenység, egyeztetett feladatellátással. A módszertani intézményrendszer nem hierarchikus, hanem különböző módszertani feladatellátási szintek léteznek, amelyek egymásra épülnek és szorosan kapcsolódnak egymáshoz. A hierarchiában felülről lefelé megy a megrendelés, az utasítás és az információ, míg itt, a különböző feladatellátási sin-

tek esetében gyakran alulról érkezik az információ, a problémafelvetés, a módszertani tapasztalat, amely magasabb szinten összegződik és így teljesedik ki országos szintre. A folyamat működése nem egyirányú annak érdekében, hogy a rendszer ne váljon statikussá, rigiddé, és igényli, szükségessé teszi az állandó visszacsatolást. A módszertani feladatellátási szintek horizontálisak, a különböző feladatok mellérendelt viszonyban, egymást kiegészítve alkotnak egységes egészet, míg a hierarchia vertikális. Ebből következően a módszertani feladatellátási szintek elsődleges jellegzetessége, hogy a szintek közötti kapcsolat elsősorban funkcionális jellemzők alapján írható le, tehát egyfajta munkamegosztás alapján értelmezhető, ami funkcionális hierarchiát képez”. (Hajnal–Sidlovics–Szikulai 2010, 2)

A terepmódszertan mint gyakorlat

A szemléletbeli, személyi és a rendszerbeli akadályozó tényezők következetes vizsgálata, helyzetelemzések készítése álláspontunk szerint sem képzelhető el terepmódszertanok nélkül. A konkrét esetek tanulságai, a gyerekek ügyében végzett operatív munka tapasztalatainak feldolgozása, az esetmegbeszélések, esetleírások módszertani alapú megközelítése, elemzése és azok közzététele a szakmai közönségnek, a fenntartónak, felfogásunk szerint, csak tereptapasztalattal, terepkompetenciával bíró intézmények és szakemberek részvételével lehet hiteles. Módszertani munkánk során alapvető értéknek a tudás, a párbeszéd, a partnerség és a szakmaiság értékét hangsúlyozzuk. Ezek azok az értékek, amelyek nélkül nem jöhet létre együttműködés. Terepmódszertanként minden programunk gyakorlati jellegű és problémacentrikus, a védelemre szoruló gyerekekről való gondoskodni tudást szolgálják, az „elég jó” minőségű szolgáltatások nyújtására való képességet. Fontos tudásnak tekintjük mind az egyes szakemberek, mind pedig a módszertani programok vonatkozásában a kulcsproblémák beazonosításának, felismerésének képességét. Programjaink fontos célkitűzése, hogy a gyermekvédelem rendszerében a legkülönbözőbb szakemberek között folytatott párbeszéd révén széleskörű egyetértés alakuljon ki, a témává tett kérdésekben egyre mélyebb közös felfogás és észjárás segítse az eligazodásunkat. Óriási szakmai értéknek tekintjük szakmai munkaközösségek létrejöttét, ahol partneri viszonyban történik az adott témákkal kap-

csolatos gondolkodás. Gondosan ügyelünk arra, hogy programjainkban valamennyi gyermekvédelmi szereplő szempontjai egyenlő mértékben, azonos hangsúllyal jelenítődjenek meg. Mindezeken túl lényeges érték a szakmaiság, a szakmafejlesztés értéke. Több munkacsoportunk témájában lehetőség kínálkozott a szakmai szabályozást szolgáló módszertani anyagok, protokollok kidolgozására, egyes szakterületeken szakmai alapvetések megfogalmazására. Törekszünk arra, hogy széleskörű egyeztetések mellett, mindenkor konszenzusos szakmai anyagokat készítsünk.

Gyakorlati tapasztalataink arra utalnak, hogy a terepmódszertanokra valós szakmai igény van. A napi tevékenység során felmerülő problémák, a nyilvánosság elé kerülő gyermekvédelmi ügyek sokasága mind azt támasztják alá, hogy megválaszolásukhoz ma már nem elegendő általában a gyermekvédelmi szakma sikeres művelőjének lenni: megoldásuk speciális szaktudást igényel.

Jelenleg Magyarországon sem az egészségügy, sem az oktatás nincs felkészülve a gyermekvédelmi gondoskodásban élők szükségleteinek kielégítésére, e területek szakemberei többnyire szaktudásukon és kompetenciájukon túlmutatónak értékelik ezeket a témákat. Jó példa erre a speciális igényű gyermekek pszichiátriai ellátatlansága: a korábban traumatizált, súlyosan sérült gyermekek oktatási nehézségeiken túl pszichés problémákra is megfelelő választ szeretnének kapni a speciális ellátásnak köszönhetően. A speciális ellátást nyújtó intézmények azonban jórészt csak magukra számíthatnak, az ilyen problémák kezelésében a társszakmák ritkán vesznek részt. A szakellátásban nagy számban vannak olyan gyere-

kek, akiknek a gyógyszeres terápia kiegészítéseként jól megtervezett, huzamos ideig tartó, pszichoterápiás támogatásra lenne szükségük. Információink szerint jelenleg a gyermekpszichiátria a gyógyszerbeállításra, az azonnali kezelésen túl maximum néhány beteg tartós kórházi ellátását tudja biztosítani. A gyermekpszichiátriai osztályok gyakran 14-16 éves korig, a felnőtt pszichiátriai osztályok pedig 18 éves kortól fogadnak betegeket. Ez a szabályozás tehát azt jelenti, hogy ebben a korosztályban a kieső 2-4 év folyamán a fiatalok semmilyen pszichiátriai ellátáshoz, terápiás kezeléshez nem jutnak hozzá. Az egészségügyi ellátás hiánya miatt az ellátás feladatai zömében a gyermekotthonban dolgozó szakemberekre, terapeutákra, bizonyos helyeken a pedagógusokra és néhol a szociális munkásokra hárulnak.

Segítők segítése

A terepmódszertani munka során szükségképpen találkozunk azzal a szomorú ténnyel, hogy a gyermekvédelmi szakmákban dolgozók fokozottan ki vannak téve a kiegészítő veszélynek, és a területen kiemelkedően magas a fluktuáció. Ha a fent leírt speciális szaktudás hiányzik, a gyermekvédelemben kialakuló sajátos helyzetek könnyen szerepkonfliktusokhoz vezetnek. Arról sem lehet megfeledkezni, hogy a segítők hivatása sok esetben pszichés problémákkal terhelt. A tipikusnak mondhatók közül kettő tekinthető olyannak, amely jelentősen nehezíti, vagy akár lehetetlenné teszi a munkát. Ilyen a segítő szereppel való azonosulás képtelensége, valamint a kiégettség. A két probléma

Juhász Viktória

kauzális összefüggést mutat egymással, hiszen a nem megfelelő azonosulás felgyorsítja a kiégés folyamatát (Molnár–Csabai–Csörsz 2003). Számos hazai és nemzetközi vizsgálat utal arra, hogy a különböző szakmai csoportok közül a segítő foglalkozásúak körében a legmagasabbak a deviáns jelenségek (válás, öngyilkossági kísérletek) száma, náluk fedezhető fel az egészségkárosító és addiktív (dohányzás, helytelen táplálkozás, alkohol és drogfogyasztás) viselkedésformák kiugró aránya.

A szakmai életút korai szakasza, a felsőoktatási tanulmányok, valamint a munkavállalás kezdete nagyon intenzíven határozzák meg a gyermekvédelmi szakellátásban dolgozók későbbi attitűdjét, teljesítményét. Olyan tanulási folyamatokban vesznek részt a fiatalok, amelyek kiemelten fontos részét képezik az ismeretek elsajátításnak, a képességfejlesztésnek és a szakmai kompetenciák építésének, valamint a személyiség alakulásának. A terepmódszertani feladatok megoldása segíti a pályakezdeket abban, hogy a gyermekvédelmi gyakorlatban felmerülő problémákra adható válaszokat felkutatásuk és összegyűjtésük, azaz tapasztalatokat szerezzenek. Ennek értelmében a szakmafejlesztés nem szakmapolitikai feladatként, hanem sokkal inkább támogató tevékenységként, a „Segítők segítése” gondolat melletti elköteleződésneként jelentkezik.

Módszertani megközelítésben is igaz, hogy elsősorban a terepen dolgozó munkatársaink kérdései, igényei jelentik munkánk kiindulópontját, ezért vizsgálati módszereink eltérnek a szokásos módszertani kutatásoktól. Kvantitatív módszerek helyett elsősorban kvalitatív eljárásokat használunk, aminek az a kézzelfogható előnye, hogy így originális, a szakma által még nem definiált eredményeket és eljárás javaslatokat is azonosíthatunk. További előny, hogy az ilyen módon megfogalmazott következtetések, eltérően a tudományos diszciplína nyelvezetétől, sokkal érthetőbbek a gyakorlati szakemberek számára.

Egységes gyermekvédelmi módszertan

Az egységes gyermekvédelmi módszertan kialakulását hatékonyan segítette az egyes módszertani szintek aktív tevékenysége az elmúlt években. Meghatározó, hogy a horizontális szintek rendszeresen közvetítenek egymás és a gyermekvédelem egésze felé módszertani tapasztalatokat különböző szakmai fórumokon keresztül. E tapasztalatok általános szintre emelésével is

segíti a módszertani intézményrendszer az egységes gyermekvédelmi szakma kialakulását. A funkcionális hierarchia a munkamegosztás változása mentén folyamatosan formálódik, ahogyan a jogszabályi háttér és az intézményrendszer is változik.

A gyermekvédelmi szakma fejlődésének középpontjában az elmúlt években a szakmafejlesztés állt. Az egyes gyermekvédelmi ellátási formák egymásra találása és egységes szakmai identitásának alakulása érdekes párhuzamot mutat a módszertani munka fejlődésével, az egyes horizontális szintek dialógusával.

A gyermekvédelem egészére jellemzőnek és a módszertani munka eredményének tekintjük azt a folyamatot, amelyben a rendszer egyes szereplői egyre határozottabban jelenítik meg egységes gyermekvédelmi szakmai identitásukat. Mindez reményeink szerint egyúttal azt is jelenti, hogy az átalakuló rendszerben a módszertannal foglalkozók, bármelyik szinten is végzik elméleti és gyakorlati munkájukat, egységesen képesek megjeleníteni és képviselni a gyermekvédelmi szakma érdekeit, tudatában vannak megnövekedett társadalmi felelősségüknek, és készek hatékonyan együttműködni a társszakmákkal, egy adekvát szociális védelmi rendszer kialakításának érdekében.

Hivatkozások

Feischmidt M.: Az empirikus kutatások kvalitatív módszereinek episztemológiai alapvetései. In *Kvalitatív módszerek az empirikus társadalom- és kultúrakutatásban*. http://szabadbolcseszlet.elte.hu/index.php?option=com_tanelem&id_tanelem=843&tip=0? Letöltés ideje: 2011. szeptember 01.

Glózer R.: A diskurzuselemzés a társadalomtudományokban. In *Kvalitatív módszerek az empirikus társadalom és kultúrakutatásban*. http://szabadbolcseszlet.elte.hu/index.php?option=com_tanelem&id_tanelem=843&tip=0?, Letöltés ideje: 2011. szeptember 01.

Hajnal R. – Sidlovics F. – Szikulai I. (2010): A gyermekvédelmi módszertani intézményrendszer tevékenysége és együttműködése, kompetenciák a módszertani feladatellátásban. Kézirat.

Molnár P. – Csabai M. – Csörsz I. (2003): Orvosi professzionizáció és magatartástudomány. *Magyar tudomány*, 2003. 11. sz.

Nemzeti Szociálpolitikai Koncepció 2011–2020. 2011. ver.10. http://www.szozsak.hu/adat/dokumentumtar/hu32_NSZK_2011_10.pdf

Szikulai I. (2007): Gyermekvédelem, fejlesztés és az európai uniós fejlesztési lehetőségek. Előadás az *Életerő* c. konferencián, 2007. november 13.